

Ma'rifetullah

Allah'ı ancak kendisi bilir. Kendinden gayrisi bilmez. Ehl-i şühûd mes'eleyle bütün hüviyetiyle meydana koymuş, müşâhede ettikleri bâtin ve celâl tecellilerini,

سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يَعْلَمُ مَا هُوَ إِلَّا هُوَ ،
سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ

«El-Melikü'l-Kuddûs'u tesbih ve tenzih ederiz. Kendini kendinden başkası bilmeyeni tesbih ve tenzih ederiz. Seni lâayık olduğun gibi bilemedik, tesbih ve tenzih ederiz!» demekten başka çâre bulamamışlar, mevcûdatın zuhûrunu ve her zuhûrun ikram olduğunu görmüşler,

سُبْحَانَ مَنْ ظَهَرَ فِي بَطُونِهِ وَبَطَنَ فِي ظُهُورِهِ

«Tesbih ve tenzih ederiz Zât-ı ecell ü a'lâyı ki gizliliğinde zâhir olmuş, zuhûrunda gizlenmiştir.» demişlerdir.

Gönül gözü marifet nûruyla şühûda ererse ehl-i şühûdun gördükleri bu mânâlar ve hakikatler daha zâhir görünmeğe başlar. Görülür ki bütün âlem Sâni-ı Hakim'in eseridir.

Ârifler demişlerdir ki: Hak Teâlâ hem yakındır, hem uzaktır.

Hem zâhirdir, hem bâtındır. Eğer kader insana bin sene ömür verse, her nefeste bin adım atmak müyesser olsa, her bir adım da bin adım kadar olsa kul yine Cenâb-ı Hakk'a ulaşamaz. Çünkü O'na ulaşmak muhaldir. Mânevî uzaklık da aynen böyledir. Asıl olan o yakınlıktır ki, Allah Teâlâ bu yakınlık hakkında şöyle buyurmuştur:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

— «Biz ona şah damarından daha yakınız.» (1).

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ

— «Biz ona sizden daha yakınız fakat siz görmezsiniz.» (2).

Birisi dese ki: Öyleyse kâinatın hiçbir zerresi müstesna olmak üzere Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes zâtı hiçbir zerrede uzak değildir, dese, ne lâzım gelir?

Bu o kadar bozuk ve çirkin bir sözdür ki, cevabı şudur: Güneş, temiz üstüne de doğar, temiz olmayanın üstüne de doğar ve aydınlatır. Her birisi kendi kaabiliyeti ve istidadınca zâhir olur. Güneş ne temizlerin temizliğiyle ve temiz kokusuyla artar, ne temiz olmayanların temiz olmayışıyla azalır. Her mevcut Allah'ın mahlûkudur ve her şey O'nu gösterir. Onun muhâfaza etmesi olmaksızın hiçbir şeyin bekası mümkün değildir. Bunların hiçbirinden onun zâtına bir ayıp ve noksanlık gelmez.

O'nun zâtı hakkında konuşurken edeb gözetmek lâzımdır. Görmez misin ki İbrahim - aleyhisselâm -

وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

— «Ben hasta olduğum zaman O bana şifâ verir,» dedi. (3). Hastalığı Allah'dan başka kim verebilir? İşte İbrâhim - aleyhisselâm - hastalığı kendine, şifâ vermeyi de Allah'a izâfe etmiştir. Çünkü O bütün fiillerin hâlikıdır.

Avârif tercemesinin itikadlar hakkındaki birinci bâbının beşinci faslında der ki:

(1) Kaf/16.

(2) Vakıa/85.

(3) Suarâ/80.

«İlâhî kelâmda bir şek, şüphe yoktur. Her sözün kıymeti ve mertebesi söyleyenine göredir. Söyleyen ne kadar yüksek ise, söz de o kadar yüksektir. Allah'ın kadim zâtı celâl ve azametiyle tekdir. O'nun kelâmı da celâl ve azametiyle tekdir. İnsanlara mes'eleyi en güzel şekilde anlatmak ve fayda vermek bakımlarından eşsizdir. Mertebesinin yüceliği de anlatılamayacak derecededir. Meselâ güneş gibi ki insanlara son derece uzaktır. Fakat sıcaklığı ve ışınları ile de son derece yakındır. Eğer eserleriyle onun sana son derece yakın olduğunu ve zuhûrünü görürsen, onun hakikat ve kühnünün son derece uzak ve bâtnının sana meçhul olduğunu, zuhûruyla da sana ne derece yakın olduğunu, senden o kadar da uzak olduğunu, hem zâhir, hem bâtin olduğunu anlarsın.

Zaman ve Mekân :

Bâzı ârifler zaman ve mekânın hakikati hakkında demişlerdir ki:

Mekân iki kısımdır: Cismanilerin mekânı, rûhanilerin mekânı,

Cismaniler ya kesifdir ya lâtifdir yahud eltafıdır.

Cismanilerin mekânı: Yeryüzünün kesifidir ki (arz mekânı) bir sürü zahmet ve sıkıntı bunda zâhirdir. Birisi şurada oturur, diğeri ta uzaklarda. Böyle bir durumdaki yakınlık ve uzaklık ma'lûmdur. Bu iki mekânın birinden ötekine gitmek için hayli mesafe katetmek ve bir sürü zahmet çekmek gerekir.

Lâtif cismanilerin mekânı, hava mekânıdır. Mekânın bu nevinde de yine zahmet ve sıkıntı vardır. Evin içine bir delikten giren hava bir delikten çıkıp gitmez. Giderse yeri bir başka hava tarafından doldurulur. Fakat kesif cismaniler mekânında daha fazla bir zamanda kat'edilebilen mesafe lâtif cismaniler mekânı olan havada daha kısa bir zamanda kat'edilebilir. Fakat burada da mesafe vardır. Meselâ bir kuş Buhârâ'dan kalkıp Mağrib'e kadar gidecek olursa epeyce zaman alır.

Eltâf cismanilerin mekânı, ışık saçan nûrların mekânıdır. Güneş, ay ve yıldız, ateş ve benzeri ışıkların mekânıdır. Bunlar her ne kadar lâtif cismanilerin mekânına uzak ise de eltâf cismanilerin mekânına yakındırlar. Bunun delili, meselâ güneş meşrikin başından

doğar, ışığı mağribe gecikmeksizin ulaşır. Ateşin ışığı da böyledir. Fakat o çabuk söner. Ayrıca bir odada yakılan bir mumun ışık verebilmesi için odadaki havanın dışarı çıkmasını şart koşmaz. Çünkü ışık yer kaplamaz. Halbuki biraz evvel havanın yerine hava dolabilmesi için mevcut havanın boşalması lâzım idi. Burada ise öyle bir durum yoktur. Üstelik hava lâzımdır.

İşte nûrun (ışığın) hava mekânından başka bir mekânı vardır ve hava mekânından daha lâtifdir; yâni eltâfdir. Ne hava kesif olduğu için ışığın olduğu yeri terkeder, ne de nûr lâtif olduğu için kesif zeminde kaybolur. Lâkin biz bu iki mekânın birbirlerine son derece yakınlıkları sebebiyle birbirlerinden zor farkederiz. Bunları akli bürhanlarla, kalbi mükâşefelerle, sırrî müşâhedelerle ve rûhi muâyenelerle öğrenmek lâzımdır.

Fehme yakın diğer bir misâl: Ateş suya tab'an zıddır. Su ile ateşin bir mekânda cem'i iki zıddın bir arada bulunması gibidir ki bu mümkün değildir. Öyle ise suyu kaynat. Kaynamış suda ateş gibi yakıcılık görürsün. Orda eli yakan su değildir. Ateşin suyun içinde, yâni su mekânı içinde su mekânından başka bir mekânı vardır. Su mekânında ateş yoktur, ateş mekânında su yoktur. Şu sebebdendir ki su ile ateş bir mekânda cem' olmazlar. Eğer cem' olsalardı iki zıddın bir mekânda cem' olmaması kanunu diye bir şey olmazdı. Fakat bu durumda bu iki zıd mekân birbirine o kadar yakındır ki orada sudan başka bir şey görmediğin için «şu sadece sudur» diyemezsin. Elini yaktığı için de «bu ateştir su değildir» diyemezsin. Bu iki zıddın birbirine son derece yakınlığını birbirinden ayırmak kolay değildir. Bunlar ne birbirine bitişikdirler, ne birbirinden ayırılırlar.

Eltâf cismanilerin mekânını anladıysan bu türlü mekânlarda sıkışma, itişme yoktur. Halbuki kesif ve lâtif cismanilerin mekânında sıkışma, itişme, çekişme vardır.

Eğer bir mumu bir evde yakarsan o mumun ışığı evin her tarafına yayılır. Eğer aynı odada, yâni aynı mekânda yüz tane mum yakarsan bunların hiçbirisi o önceki bir mumun ışığına, sen dışarı git, biz buraya sığmıyoruz demezler. Fakat bu tür mekânlarda da yine uzaklık ve mesâfe vardır. Nitekim güneşin ışığı kesif hicâblardan geçmez. Çünkü hicâb kesif olunca ışığı keser.

Rûhanilerin mekânlarına gelince: Bunların neveleri çoktur. Rûh

ne kadar lâtif ise onun mekânı da o kadar lâtifdir. Fakat bunları dört derecede özetlemek mümkündür:

Birinci derece: Bu zeminde ve diğer zeminlerde vazifeli melekler, sahralara, dağlara, denizlere vazifelendirilmiş melekler, süfli âlemin tertibi için vazifelendirilmiş melekler ki nûrâniyyetleri birinci kat semâdan öteye geçemez. Kendileri de birinci kat semâdan öteye geçemezler. Bunlara hangi mekân verilmişse oradan bir parmak dahi öteye gidemezler. Çünkü kudretleri dahilinde değildir.

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ

— «Bizden hiçbirisi yoktur ki onun belirli bir makamı bulunmasın!» (1). Bunların dereceleri ve makamları arasındaki makamlar çoktur. Lâkin sözün uzamaması için hepsini birinci dereceye dahil etmişlerdir.

İkinci derece: Semâlardaki meleklerdir. Her semâ derecesindeki kendi semâsındadır. Hamele-i Arş ve Arş'ın etrafını çevreleyen melekler bunlardır ve bunların makamata birbirinden farklıdır. Nihayeti yoktur.

Üçüncü derece: Rûhaniyyat-ı a'lâ. Yüksek rûhanilerdir ki ikinci derecedekilerden daha yüksek rûhanilerdir. Bunlar hazret-i rubûbiyyetin mukarrebûnudur. Bunların sıfatlarının ve mertebelerinin de nihâyeti yoktur. Bunların makamları gayb âlemlerindedir. Bunlar son derece kavi ve lâtifdirler Letâfetleri o derecededir ki isteseler kendi cinslerinden olan pek çok melâikeden gizlenebilirler. Fakat hiçbir vakit yapmazlar. Bunların harekete ihtiyaçları yoktur. Göz açıp yumuncaya kadar maksadlarına ulaşabilirler. Fakat onların rûhaniyyetleri bakımından hareket onların kemâline münâfidir.

Dördüncü derece: Rûhların derecesidir. Bunların kendi aralarındaki dereceleri de birbirinden farklıdır. Ruhlar da letâfetde birbirlerinden farklı mertebelere sâhib oldukları cihetle insan rûhu bütün rûhlardan daha lâtifdir. Hem o kadar lâtifdir ki hiçbir mahlûk letâfetde onun derecesine ulaşamaz. Arş'dan yerin altına kadar hiçbir şey ondan uzak değildir. Nereyi isterse orayı bulur. O ne bir

(1) Saffat/164

şeye bitişiktir, ne ayrıdır. Ne bir şeye dahildir, ne hariç. Ne hareketlidir, ne sakin. Bütün bunlar akli bürhanlarla ma'lumdur. Akli bürhanlar, kalbi müşâhedelere ve sırrı mükâşefelere ve rûhi muayenelere sahib olmayanlara göredir. Mârifet güneşi doğduktan sonra akıl çirasına ihtiyaç bırakmaz. Eğer insan rûhu kemâle ererse kalıbı rûhaniler mekânına çeker götürür, ateşde yanmaz.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا

— «Sizden hiçbir kimse yoktur ki ateşe uğramasın!» (1) vâidinin ve yemininin tahakkuku için kıyamette bunlar da ateşe girerler fakat yanmadan çıkarlar. Bunlar kapıdan girdikleri gibi duvardan da girerler. İsterlerse herkesin gözünden gizlenebilirler. Bütün bunlar mümkündür. Mümkün olmayan, yâni yaratılmayan ve mekâna bağlı olmayan suretten münezzehtir. Yâni Hak Teâlâ Hazretleri yukarıda zikrettiğimiz rûhanilerin mekânlarından hiçbirine bağlı yahud beraber değildir. Hiçbir mahlûk O'nun ulviyyetine ve kudsiyyetine ulaşamaz. Celle ve alâ ve celle celâluhu.

Hak Sübhânehu ve teâlâ celâline lâayık olmayan bütün noksanlıklardan, bir diğere nisbetle kemâl addedilen her şeyden ve vâsıfandan, mücerreden ve gayr-i mücerreden, akıl, fehm ve hayâl ile idrâk edilmekten münezzehtir ve mukaddesdir. O'nun keyfiyyetden münezzehtir zât-ı akdesi zaman ve mekâna nisbet edilmekten beri ve müteâldir. O'nun sıfât-ı pâki teşbih ve temsil gibi şâibelerden de münezzehtir.

İşte Enes bin Mâlik rivâyetiyle gelen hadis-i kudsîde:

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَفَاقَةَ خَلْقِي إِلَيَّ وَاسْتِوَائِي عَلَى الْعَرْشِ
وَأَرْتِفَاعِ مَكَانِي إِنِّي أَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِي وَأَمْتِي يَشِيْبَانِ فِي
الْإِسْلَامِ أَنْ أُعَذَّبَهُمَا

— «İzzet ve celâlim, vahdâniyyetim, mahlûkaatımın bana muhtâciyyeti, Arş'a istivâm ve mekânımın yüceliği hakkı için, müslüman olarak yaşlanan erkek ve kadın kuluma azâb etmekten hayâ ederim.»

(1) Meryem/71

Diğer bir hadis-i kudside ise:

وَعَظْمَتِي وَجَلَالِي وَارْتِفَاعِ مَكَانِي لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ
وَقَلْبُهُ مُظْلِمٌ

— «Azamet ve celâlim ve irtifâ-ı mekânım hakkı için kalbi ka-
ranlık olan hiçbir kimse cennete giremez,» buyurmuştur. Bu
hadis-i kudsilerdeki irtifâ-ı mekân yukarıdaki anlattıklarımıza göre
anlaşılmalıdır. Bu da mekânsızlıktır. Mekândan münezzehtir. Bu
irtifâ ibâresi O'nun zâtının yüceliğine işârettir. Rif'at-i mekân ve te-
kâddüs-i zâti ibâreleri, o yüceliği anlatmak içindir. Âyette,

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ

— «O derecelerden yüksek ve münezzehtir O Arş'ın sâhibi!»
(1) buyurmuştur ki bunu ifâde eder.

Rûhun cesedle beraberliği, Hakk'ın bütün kâinatla beraberliği-
ni temsil eder. مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ Kendini bilen
rabbını bilmiş olur. Rûha arâz ve cisimden girme veya çıkma, bitiş-
me ve ayrılma gibi şeyler olur mu? Bu mümkün değildir. İnsan rû-
hu için bu olmazsa Allah için nasıl mümkün olur?

Ârifler demişlerdir ki: İnsanın kalıbı birbirine zıd dört unsur-
dan mürekkebdir: Toprak, hava, su, ateş. Gerçekte bu dört unsur
kalıpta cem'olunmuşlardır. Kalıpta «toprak mekân»ı zâhirdir. Top-
rakta suyun letâfetine lâayık bir letâfette suyun kendine has bir me-
kânı vardır. Bu suda havanın kendine göre daha lâtif bir mekânı
vardır. Ve havanın mekânı suyun mekânından başkadır. Bu havada
da ateşin kendine göre daha lâtif bir mekânı vardır. Bu da havanın
mekânından daha başka bir mekândır. Rûh, bu mekâna hulûlû ol-
maksızın kalıbın bütün zerrelerinde hakikatte mevcuddur. Hulûl ve
iş'al cisimlerin avâzındandır: Cisimlerin avâzı hakkında câiz olan
hiçbir şey rûh hakkında câiz değildir.

(1) Gâfir/15.

Şimdi artık bil ki, âlemlerin rabbının zât-ı akdesi hakikatte yarattığı bütün zerrelerle beraberdir. Lâkin bu beraberlikte hulûl (birbirine girme), bitişme, ayrılma, dokunma ve aynı sırada bulunma yoktur. Her şeyle beraber, her şeyden münezzehtir. Her şeye yakın, hiçbir şeye bitişik değil. Her şeyden uzak, hiçbirinden ayrı değil. İlahî! Bu ne yakınlık! Bu ne uzaklık! Bu ne gâiblik! Bu ne huzûr- Bu ne cemâl-i bâ-kemâldir! Kulun bu göremeyişi ne acaib iştir! Kulun can ve gönül arasında gidiş gelişi nedir? Bu gidiş gelişte eline ne geçecek, elinden ne eksilecektir?

Hadis-i kudside gelmiştir ki:

لَمْ يَسْغِنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَوَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ
أَنَا جَالِسٌ مَنْ ذَكَرَنِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا دَعَانِي

— «Ben ne arzıma sığdım, ne semâmâ. Ancak mü'min kulunun kalbine sığdım. Ben beni zikredenin celisiyim. Kulum beni çağırdığı zaman ben onunla beraberim.»

Ebû Hüreyre'den gelen rivâyete göre Rasûlullah - sallallahu aleyhi ve sellem -:

يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا مَعَ عَبْدِي مَا ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَاتُهُ

— «Allah Teâlâ buyuruyor: Kulum beni zikrettiği ve dudakları benimle harekette olduğu müddetçe ben kulumla beraberim.» buyurmuştur. Hadis-i kudsi Şerhu's-Sünne'de Evzâi'den Ebû Hüreyre'ye dayanan isnadla mevcuttur.

Arifler: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى âyet-i celilesi hakkında

demmiştir ki: Padişahlar ancak haslarına görünürler. Hususî otağlarına izin alınarak girilir ve orada padişah sevdiklerine hıl'atler giydirir. Mücrimlerin cezâları orada tatbik edilir. Memleketin nizâmı ile alakalı mes'eleler ise umumî otağda görüşülür. Fakat padişahın haremine girmeğe harem haslarından başkasına izin yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın Arş-ı Mecid'i de umûmî otağdır. Bu otağ bütün kâinattır. Onun hakkında istivâ lâfzı, zuhûrunun hicâbsız olarak devamına işârettir. Güneş her an zâhirdir. Onun zuhûrunun gündüzü, gecesi

yoktur. Padişahlar padişahının lutf u ihsânına muhtac olanlar da istivâ vaktinde - ki her an demektir - O'nun huzûrunda hâzır olurlar. İstivâ hakkında kulların bundan ileri misal söylemeğe izinleri yoktur. Bundan ilerisini Allah bilir.

وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى

— «En yüce misal Allah'a aiddir.» (1). Has hareme girmeğe, enbiyâ ve evliyâdan başkasına izin yoktur. Onlar hakikat libâsını orada giyinirler. Padişah-ı âlem celle celâluhu gayyûrdur. Esrâr-ı samediyyetini münkir ve muannidlere göstermez. Allah bir kulu hakkında bir şey isterse onu ona kendisi gösterir ve kendine kurbiyyetin yolunu açar. Orası, «hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin kalbinin tahayyül edemediği» yerdir. Muvafak kılan ancak Allah'dır, celle celâluhu.»

Bazı büyük ârifler demişlerdir ki: Gördüğün her şey resim, her şey cisimdir. Lâkin cisimler çeşitli nizamlardadırlar. Meselâ lâtif rûhlar, kesif karaltılar, mekânın hapsedemedikleri, zamanın kayd altına alamadıkları şeyler hep böyledir.

İşini imân ve takvâ üzerine kur. İşlerin hakikati sana ondan sonra görünür. Kendi kendini aldatma. Şüpheler ancak bürhanların zâhirinde kalmaktan doğmuştur.

•
Ârifler, zaman mefhumu ve Allah'ın,

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (2)

âyeti hakkında demişlerdir ki:

Zaman da mekân gibi iki kısımdır:

Birincisi: Cismânilerin zamanı,

İkincisi: Rûhânilerin zamanı.

Cismânilerin zamanı iki mertebedir:

Birinci mertebe: Kesif cismânilerin zamanı ki eflâkın hareketi ile meydana gelir. Geçen sene, bu sene, dün, bugün, yarın,

(1) Nahl/60.

(2) Yâsin/82

uzunluk, kısalık.. Bu türlü zaman ma'lümdür. Sene uzundur, ay kısadır. Fakat bu kısalık seneye nisbetledir. Bu türlü zamanda mazi, hâl ve istikbal vardır. Yine bu türlü zamanda sıkışıklık ve zahmet vardır. Düne göre bugün gelmemiştir. Bugüne göre de yarın gelmedi.

İkinci mertebeye: Lâtif cismânilerin zamanıdır. Bu da cinlerin zamanıdır. Kesif cismânilerin zamanı ne kadar uzunsa bunların zamanı da o kadar kısadır. Cinlerin kendi zamanlarıyla bir günde yaptıklarını, kesif cismânilerin zamanıyla ancak bir ayda veya bir senede yapmak bile zordur. Cin ve şeytanların bir işi zamanında işitmeleri ve görmeleri de böyledir. Cinlerin çocuklarının gün hesabıyla birkaç senede duyduklarını, gördüklerini, insanların çocukları on senede görürler. Bunun sebebi onların yetişmesinin daha kısa zamanda olmasıdır. Fakat onların zamanının kısalığı bizim zamanımıza göredir. Kendilerine göre ise çoktur ve o zamanın kısıtı da uzundur. O zamanın da mazisi, hâl ve istikbali vardır. Onların dünü ve yarını, âdemoğullarının geçen sene ve bu seneleridir. Bu mânâlar yaklaşıktır, kesin değildir. Akıl hududunda kalanlara bu hususta hucdet anlatılmaz. Basiret ehillerine göre bu mânâların doğruluğunda şüphe yoktur.

Rûhânilerin ve rûhların zamanı: Bunun da mertebeleri çoktur. Cinlerin zamanı ne kadar uzunsa, meleklerin zamanı o kadar kısadır. Cinlerin bin senesi burada bir nefesdir. Onların zamanıyla bin senede yapılan bir iş, bu zamanla bir nefesde yapılır. Bu zamanda sıkışma ve zahmet yoktur. Geçen bin sene ile gelecek bin sene bu zamanda cem'olunabilir. Bu zaman ezel ve ebedle çevrili değildir. Çünkü bizim bildiğimiz zaman mütenâhidir, yâni sonu vardır. Sonu olan, sonu olmayanı ihâta edemez. Bu da meleklerin zamanıdır.

Burada mevzuu özetleyerek anlattık.

Şimdi bilirsin ki Cenâb-ı Mukaddes celle celâluhu, O'nun vücûb-i vücûdu, başlangıca ihtiyacı olmaktan ve son bulma noksanlığından münezzehtir. Her türlü keyfiyetden münezzehe zâtı da zaman ve mekâna nisbet olunmaktan münezzehtir.

Feleklerin deverânıyla meydana gelen zamandan münezzehtir. O kâinatın seyyidi Hazret-i Mustafâ -sallallahu aleyhi ve sellem- Mirac gecesinde zaman ve mekân karanlığından, sıkıntısından dışarıya çıkmıştır. Halkın anladığı ezel ve ebed karanlığından da son-

Şeyh Ebû'l-Hasen Harkaani -kuddise sirruh- şöyle buyurmuşlardır:

«Bir gece abdest alıp namaza duracağım sırada bizi bizden aldılar. Bütün evrâdımız da bizimle beraber gitti. Sonra bizi tekrar bize verdiler. Birçok yerleri dolaşp geldik. Abdestin rutubeti azâlarım da duruyordu.»

Ebû'l-Hasen Harkaani -kuddise sirruh- yine buyurmuşlardır ki: «Dostlarımızdan öyleleri vardır ki, bir saatten daha az bir vakitte hiç bir harfini ve hiçbir âyetini fevt etmeksizin Kur'ân'ın tamamını hatmederdi. Bunu müteaddid defalar yapardı. Eğer rûhun kuvveti kemâle ulaşırsa kalıbı rûhânilerin zamanına çekebilir. Bir saatte yüz bin senelik iş yaptırır.»

Fahr-i âlem -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Mirac hâdisesi de bu makamdadır ki bir saatte bütün âlemler bütün tafsilâtıyla ona arz olunmuştur. O saatte Hak sübhânehu ve teâlâ'dan doksan bin kelime dinledi. Döndüğünde yatağı sıcak duruyordu.

Naklolunur ki: Cüneyd Bağdâdi -kuddise sirruh-'un yârânından birisi gusletmek için Dicle kenarına gitmişti. Elbisesini çıkarıp kenara koydu ve suya girdi. Bir nefesde Hindistan'a gitti. Orada evlendi. Bir çocuğu oldu. Orada senelerce kaldı. İkinci nefesinde kendini Dicle'de yıkanırken gördü. Elbisesi de kenarda duruyordu. Guslünü tamamlayıp hankâha gitti. Arkadaşları' o vaktin namazı için abdest alıyorlardı. Namazı beraber kıldılar.

İşte Hak yolunun sâliki, yapması gerekeni yapınca böyle şeyler olabilir. Bir nefesde bin senelik ibâdeti yapma kapısı açılır. İşte bu sebeble tarikat büyükleri buyurmuşlardır ki: Sâlikin bir nefesi, avâmın bin senesinden efdâldir.

Yine demişlerdir ki: Bütün bunlar zaman ve mekân mevzuunun esrârından bir katredir. Kıymetine baha biçilmez incilerin çoğu denizin derinliklerinde, en derinliklerindedir. Daha derin yerlerinde ne hazineler, neler vardır.

İşte Hak Teâlâ ve tekaddes ezeli ve ebedidir. O'nun sözü tekdir. Teaddüd ve teceddüd yoktur. O ezelin evveli, o ebedin âhiri yoktur. Kesilmeksizin O böyle bir kelâmla mütekellimdir. Bütün mükevvenâtı bir «Ol» kelimesiyle icâd eylemiştir. Yâni vücuda ge-

tirmiştir. Bu kelime, ezel ve ebedi kuşatır. O bir irâde ile irâde sahibidir. Bütün irâdeleri yine evveli bulunmayan ezelden âhiri bulunmayan ebede kadar mevcuddur. Diğer sıfatları da böyledir. O'nun bütün muradları irâdesine muvafıktır. Ne ondan az, ne çok, ne önce, ne sonradır. Meselâ Âdem'in çamuruna filân vakitte ve filân mekânda «ol» diye buyurmuş, o da - rivâyete göre - Mekke ve Taif arasında kırk bin senede olmuştur. Hak Teâlâ böyle istemiş ve böyle olmuştur. Eğer göz açacak veya kapatacak kadarlık bir zamanda vücûda getirseydi كُنْ فَيَكُونُ ün mazmununa muhâlif olurdu.

Cenâb-ı Hakk'ın sükûtunu ve ezelen ve ebeden hiç kesilmeksizin mütekellim bulunduğunu ve O'nun sözünün bir olup teaddüd, teceddüd ve taba'uz (yâni parçalara ayrılmak) ve tefekkür gibi şeylerden münezzehtir olduğunu ve bu gibi mânâların hakikatlerini bilmek, anlamak basiretli müşâhedelere bağlıdır. Başka türlü mümkün değildir. Bunun böyle olduğunu imânla kabul de farzdır. Sâhib-i şeriat Hazret-i Mustafâ -sallallahu aleyhi ve sellem -'e hâlisân ittiba ederek yapılan tasfiye ve tezkiye neticesinde bunlar gayet kesin bürhanlarla görülür ve anlaşılır.

Bu deryaya, Cenâb-ı Mustafâ -sallallahu aleyhi ve sellem -'e ittiba nûruyla dal. Yoksa denizin dibinde irfan ejderhaları gizlidir. O'nun sünnetine ittiba etmeyen bu ejderhaların taarruzlarından kendisini kurtaramaz.

Mücâhedé ehlini müşâhede ve mükâşefe yoluna, şevk ehlini zevk pınarlarına götürén ancak Allah'dır. Muvaffak kılan ancak O'dur. Hidâyete ve hakîkata erdiren de ancak O'dur.

Büyük İmâm Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil el-Buhârî -radiyallahu anh -'in, el-Câmiu's-sahih'inin Bâbu'l-ilm'inde Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre bu büyük sahâbî şöyle demiştir: «Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem -'den iki kab dolusu ilim belledim. Bunun birini herkese açtım ve yaydım. Eğer ötekini açarsam şu boynum kesilir.»

Sahih-i Buhârî şerhinde der ki: Bu iki ilmden birincisi ile murad ahkâm ve ahlâk ilmidir. İkincisi ile murad, Allah'ı bilen âlim ve âriflere has ilim olup âğyardan gizlenen esrâr ilmidir.

Bazı ârifler demiştir ki: «Bu ilimden nasibi olmayanın sû-i hâtime ile gitmesinden korkulur. Mârifet ilminden azıcık da olsa nasibi olan kimse müşâhedeye ermese bile inkârdan kurtulur. Bilinmesi gerekeni bilemese bile bilmediğini itiraf edebilme faziletine sahib olur. Her akıllı müslümanın yapacağı iş de bilmediği bir işi ehline teslim etmektir. Bu sayede hem düşmanlarından sâlim olurlar, hem de dinlerine bid'atlerin girmesinden emin olurlar.»

Bazı büyükler dediler ki: «Gizlenen ilim ve saklanan sır, bu tâifenin ilmidir ki hizmet neticesinde kazanılır. Ayrıca bu hikmetten nasibi olanların nâil olacağı bir meyvedir. Bunlara mücâhedât denizlerine dalıp gidenler nâil olurlar. Bu seâdete müşâhedât envârıyla seçilenler ve Allah'ın emirlerine itaatla izzete erenler ererler.

Şeyh Ebû Hafs Şihâbuddin es-Suhreverdî der ki:

«Mârifet ehillerinin ilmi, vicdandan verilen ve irfana yükselten ilimlerdir. Bugün bunların zâhirlerinin kaybolduğu gibi ilimlerinin incelikleri de kaybolmuştur.

Cüneyd - kuddise sirruh - da:

«Biz bildiklerimizi dürüp bir kenara koyduk. Sizlerden uzak olanların etrafından konuşuruz.» der.

Şeyh Alâu'd-devle es- Sem'ânî - kuddise sirruh - :

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَقَعِ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِنَ اللَّهِ ذِي
الْمَعَارِجِ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ
خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَأَصْبَرَ صَبْرًا جَمِيلًا إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَرَأَاهُ قَرِيبًا

— «Bir soran, kâfirler hakkında kesin bulunan azâbı sordu. O azâbı meâric sahibi Allah'a karşı müdâfaada bulunarak def'edecek kimse yoktur. Melekler ve rûh O'na mikdarı elli bin sene olan bir günde urûc ederler. Güzel bir sabırla sabret. Onlar onu uzak görüyorlar. Biz ise yakın görüyoruz.» (1) âyetlerinin tefsirinde der ki:

«Ey vâki' olan ve Hakk'a yükselen bir zikirden başka def'edicisi olmayan azâbı soran! Zikir ne derece yapılırsa sahibini o kadar urûc

(1) Meâric/1-7.

ettirir, o kadar da rucû' ettirir. Meâric sûresini okursun. Tefsirinin zâhîrinden halkın Allah'a urûcunun nasıl olduğunu, tefsirinin bâtî-nından da Zül-meâric olan Allah'a rucûunu anlarsın. Yâni Hazret-i Allah'a urûc ve rucû' için letâif miracları vardır:

Lâtife: «Ona mikdarı bin sene olan bir günde urûc edersin.»

Lâtife: «Ona mikdarı yediyüz bin sene olan bir günde urûc edersin.»

Latife: «Ona mikdarı üçyüz altmış bin sene olan bir günde urûc edersin.»

Lâtife: «Ona mikdarı yetmiş bin sene olan bir günde urûc eder-sin.»

Lâtife: «Ona mikdarı elli bin sene olan bir günde urûc edersin.»

Lâtife: «Ona mikdarı göz açıp yummaktan daha az bir zaman olan bir günde urûc edersin ki Hay aynası olmağa hak kazanmış bir insaniyyet-i kâmile lâtifesi Kur'ân'ın haddinden mukadder olan ve ifşâsı pek kolay olmayan miraclarının sırrını ifşâ etmiş olur. Me-lâike ve rûh ona urûc ederler demek, rûhânî kuvvetler ve insânî rûh O'na, yâni Allah azze ve celle'nin hazretine mikdarı elli bin sene olan bir günde urûc ederler demektir. Çünkü onlar beşeriyet ar-zundan hiçbir isti'dad ve kuvvet kazanmazlar.

Allah Teâlâ Hazretlerinin arza indirdiği müdebbirât-ı umûra gelince, bunlar O'na mikdarı bin sene olan bir günde urûc ederler:

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ
كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

— «Gökten yere kadar her işi o idare eder, sonra sizin saydığınız bin sene mikdarında olan bir günde O'na yükselir.» (1)

İşte bu sırdan dolayıdır ki şeyh-i samedâni Ebû'l-Hasen Har-kaani -kuddise sirruh- demiştir ki:

«Bir öğle vakti Arş'ı tavâf etmek için urûc ettim. Arş'ı tavâf eden pek çok cemaat gördüm. Onların tavâfları, sükûnet ve bürü-

(1) Secde/5.

deti sebebiyle bana hiç câzib gelmiyordu. Ben bin tavâfı tamamladığımda onlar daha bir tavâfı bile tamamlamamışlardı. Onlara sordum: Siz kimlersiniz ve tavâfınızdaki bu bürüdet nedir? Dediler ki: Biz melâikeyiz, bu da bizim tabiatımızdır. Allah'ın bize fitrat olarak verdiği bir husûsiyettir ki bizler bundan dışarı çıkamayız. Onlar da bana: Sen kimsin ve bu sūr'at nedir? diye sordular. Dedim ki: Ben ademog̃luyum. Bu sūr'at de bize verilen ateşin tab'ındandır.»

Aynu'l-meâni'de der ki: «Tedbir eder» demek, «Cenâb-ı Hak melâikeyi işleri idâre için gönderir,» demektir.

Mücâhid der ki: Emir sâhibi bin senelik işe hükmeder (kazâ eder). Sonra onu meleklerine ilkaa eder. Bu bin sene geçtiği vakit bir bin senelik iş daha kazâ olunur. Sonra Cebrâil aleyhisselâm «bir müddet içinde» semâya urûc eder (suûd eder) yâni yükselir. Onun bu «bir müddet» içinde urûc ettiği yere bir âdemoğ̃lu urûc edecek olsa bu mesafeyi ancak bin senede kat'eder. Âyet-i kerimedeki «elli bin senede» katedilecek mesafe semâdan, yâni birinci kat semâdan Sidre'ye kadardır.

Bu âyetin tefsirinde denilmiştir ki: Dünya işlerini idâre eder. Sonra ona kıyamet gününde urûc eder. Onun evveli vardır, âhiri yoktur.

